

Vasné Tóth Kornélia

A „tudományos bűvár”, gyűjtő id. Szinnyei József emlékére

Id. Szinnyei József arcképe!

A bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, lexikográfus id. Szinnyei Józsefre (1830–1913) – eredeti nevén Ferber Józsefre – születésének 190. évfordulóján emlékezünk. Barátja, Abafi (Aigner) Lajos irodalomtörténész, bibliográfus egyik életrajzírója nyomán „tudományos bűvár”-nak nevezte,² olyan kutatónak,

aki szorgalmas munkájával nagy szolgálatot tesz a tudománynak és az azzal foglalkozóknak. Szinyei így nyilatkozott erről: „A mit tettem [...] azt a közjóért tettem, egy porszem az közművelődésünk nagy épületéhez, melynek fölépítéséhez, minden jó hazafinak, tehetsége szerint, hozzá kell járulnia.»³

Szinyei szellemi hagyatékát, életművét, kiterjedt levelezését, kéziratos jegyzeteit, naplóit és nyomtatásban megjelent munkáit, sajtóbibliográfiáit, folyóiratrepertóriumait többen behatóan tanulmányozták és bemutatták. Gondolok itt az *Id. Szinyei József emlékezete*⁴ című kötetre 2002-ből, mely a Nemzeti Könyvtár alapításának 200. évfordulójára jelent meg, Gazda István szerkesztésében; az A. Szála Erzsébet által vezetett kutatás eredményeként létrejött *A tudósok biobibliográfiája. Id. Szinyei József (1830–1913) könyvtártudós akadémikus életműve*⁵ (2006) című könyvre; valamint Gyurcsó Júlia kétkötetes bibliográfiájára (2011)⁶ és doktori disszertációjára (2012).⁷ *A Szinyei és követői. Id. Szinyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv* 2014-ben, Szőnyi Éva szerkesztésében jelent meg.⁸ Többen külön is foglalkoztak id. Szinyei József komáromi vonatkozású írásaival,⁹ az általa létrehozott hírlapkönyvtárral,¹⁰ OSZK-beli igazgatóságával,¹¹ akadémiai könyvtárbeli hagyatékával¹² – csak hogy a kutatás főbb irányait említsem.

Életútjának, tevékenységének rekonstruálásához nagy segítséget jelent Szinyei kéziratos hagyatéka, amely több ezer levélből és levéltári iratból, 64 kötetnyi naplóból és számos jegyzőkönyvből, jelentésből áll. E dokumentumok, melyek az MTA könyvtárában és az Országos Széchényi Könyvtárban kutathatók, kultúrtörténeti vonatkozásaik miatt fontos forrást jelentenek a korszak művelődéstörténetét és Szinyei kapcsolati hálóját kutatók számára.

A „gőzhangya” – ahogy kortársai nevezték – fáradhatatlan szorgalommal gyűjtött és írt, szerkesztett, kutatott. Már gyerekkorában sokat olvasott, magán- és kölcsönkönyvtárakba járt, tanárai indíttatása és olvasmányai nyomán ekkor ültetődött el benne nemzeti irodalmunk ismerete és szeretete. Az elolvasott könyvekről már diákkorában jegyzéket készített, a gyűjtést is ekkor kezdte, elsőként a komáromi színlapokkal, majd a könyvekkel.¹³ Gyűjtőtevékenységét pesti egyetemi évei alatt is folytatta, majd a győri akadémiára járva a helyi olvasótársaság tagja lett. Bölcsész és jogi végzettségével kezdetben ügyvédek mellett segédkezett, majd egy biztosítóbanc hivatalnok is lett; a német mellett francia, angol, spanyol, olasz nyelveken értett. Közben folyamatosan gyűjtötte a szülővárosára, Komáromra vonatkozó dokumentumokat. Fokozatosan került látószögébe a hazai – és külföldi – hírlapirodalom elhanyagolt volta, ettől kezdve ennek megismertetése és gyűjtése lett az egyik fő célja. Ebbéli tevékenységét 1872-től az Egyetemi Könyvtár, majd 1888-tól teljes állásban a Magyar Nemzeti Múzeum Hírlapkönyvtárának (melyet a Széchényi Könyvtár osztályai közé soroltak be) munkatársaként folytatta. 1901-ben a tár igazgatóőre lett. Közben, 1893. január

26-tól a Nemzeti Könyvtár élére is kinevezték, ezen posztjában 1894. január 4-től Fejérpataky László váltotta.

Nevét a hírlapkönyvtári tevékenysége mellett az 1891 és 1914 között kiadott *Magyar írók élete és munkái* című 14 kötetes lexikonsorozat kapcsán ismerik sokan, amely közel 30 000 addig élt – tágan értelmezett – magyar író (szépirod., költő, tudós, filozófus, hittudós stb.) életrajzát és műveinek jegyzékét tartalmazza. „A hírlapok ismertetésénél, kutatva a szerkesztők és hírlapírók életrajzát, azok irodalmi működését, az álnevek magyarázatát, sat., feltűnt neki különösen azon nagy hiánya irodalmunknak, hogy nem rendelkezünk teljes magyar írók névtárával és bibliographiával.”¹⁴ Ezen a hiányon próbált segíteni e lexikon megírásával, melyhez sok éven át gyűjtötte – részben levelezéssel – az adatokat, a kisebb, kevésbé neves írókat is bemutatva. 1890-ben a *Magyar írók élete és munkái* első füzetének borítóján az alábbi felhívást tette közzé: „Fölkérem a magyarországi írókat, szíveskedjenek életrajzi adataikat és irodalmi működésük jegyzékét hozzámmal előbb beküldeni. A megjelent életrajzok pótlását is szívesen veszem és azt a Pótlékban közléteszem. Id. Szinnyei József.”¹⁵ Ekkor már országosan ismert volt a neve, egyrészt publikációi és repertóriumai, másrészt az egész ország területére kiterjedő hírlapgyűjtő körútja révén. Kiterjedt kapcsolati hálóján keresztül hatékonyan tudta terjesztetni az önéletrajzokhoz készített kérdőíveit, a gyászjelentések gyűjtését is részben e cél szolgálatába állította. „»Teljes életemben irodalmunk megismerésére törekedtem, de azt másokkal is megismertetni volt leghőbb vágyam«¹⁶ – vallotta a monumentális mű készítésének indítékáról, melyen közel negyedszázadig dolgozott.

Hivatali teendői, bibliográfiai, repertóriumai, lexikonszerkesztői, hírlaptári feladatai átszőtték a mindennapjait, ettől kezdve munkája a hobbi is volt egyben. Gyűjtői szenvedélyét is e célok szolgálatába állította, persze a tudományosság nevében. A gyűjtésbe mindenféle foglalkozású és az ország bármely területén élő embert bevont, többüket ismeretlenül kereste fel, rengeteget levelezett: „A gyűjtés csak úgy virágzik, ha szakadatlan levelezésben és szóbeli összeköttetésben áll a gyűjtő gyűjtőivel, ellenkező esetben a gyűjtők kedve lankad, sőt el is alszik...”¹⁷ – írta Szentiványi Zoltánhoz 1882. szeptember 4-én kelt levelében.

Sokoldalú gyűjtőtevékenysége kiterjedt a könyvek, hírlapok (és ezek előfizetési felhívásai) mellett a kisnyomtatványokra, gyászjelentésekre (partecédulákra), ponyvafüzetekre, naptárakra, színlapokra, étlapokra egyaránt. Tóth Dániel dunavecsei földbirtokoshoz, postamesterhez írt 1879. november 1-jén kelt levele jól összefoglalja gyűjtési tárgyait: „Jelenleg leginkább könyvészzel foglalkozom, gyűjtöm az 1848/9-ki nyomtatványokat és kéziratot; Komáromra vonatkozó nyomtatványt, kalendáriumokat sat. ezenkívül kéziratot, ponyva irodalmi termékeket [...] sat. Gyászjelentéseket.”¹⁸ Az aprónyomtatványokat különösen féltette attól, hogy nyomuk vész: „[...] minden oly apró nyomtatványt gyűjtök, mely el-

kallódásnak van alávetve” – írta a Fülöp Adorjánhoz szóló levélben 1882. február 28-án.¹⁹ Gyűjteménye rendezésében nagy segítségére volt a felesége.

A gyűjtőmunka során a következő metódust követte: „A gyűjtés annak ki még nem próbálta kissé szokatlan, de ha szövetkezünk barátainkkal, 4-5 buzgó ember pár nap alatt szép sikert mutathat fel. A gyűjtést leginkább nyomdákban lehet kezdeni, hol szép szóért ily lim-lomot szívesen átengednek; azután minden családnál lesz 5-10 ily színlap v. gyászejentés [...] más gyűjtőkkel csereviszonyban állok [...]”²⁰

Előszeretettel fordult tehát a nyomdákhoz, nyomdatulajdonosokhoz, például Gámán Zsigmond kolozsvári nyomdatulajdonoshoz, Darula Arnold losonci nyomdavezetőhöz. A gyászejentések (partecédulák) kapcsán 1882 elején még 162, 1882 novemberében már 380 gyűjtővel állt kapcsolatban.²¹ A gyűjtésben őt segítő levelezőpartnerei közül megemlítek néhányat: Ballagi Aladár történész, nyelvész; Kis Ernő református főiskolai tanár Pápán; Kosutány Ignác pécsi jogakadémiai tanár; Jakab Ödön főiskolai tanár Déván; Márki Sándor történetíró, tanár Aradon, majd egyetemi tanár Kolozsváron; Szabó Károly, a kolozsvári tudományegyetem tanára; dr. Fülöp Adorján államgymnasiumi tanár Zentán; Adorján Miklós tanár Csurgón; Berzeviczy Tivadar magyar kir. tanfelügyelő Eperjesen; Rómer Flóris Ferenc régész, egyetemi tanár; Koncz József marosvásárhelyi tanár, könyvtárnok; Darnay Kálmán (szül. Dorner Kálmán) sümegi régész, muzeológus, a Darnay-múzeum alapító igazgatója; Jókay Lajos dunaradványi földbirtokos; Bodó Lipót földbirtokos Nagy-Szelezsényben; Magyary-Kossa Sámuel ügyvéd, földbirtokos, könyvgyűjtő (Tápiószentmárton); Balogh Zoltán berettyóújfalui földbirtokos; Tóth Dániel földbirtokos és postamester Dunavecscén; Beke Antal gyulafehérvári kanonok, történetíró; Véghelyi Dezső veszprémi alispán; Mayer István esztergomi püspök-kanonok; Részely Mihály somorjai esperes-plébános; Reizner János szegedi főjegyző, múzeumi és könyvtárigazgató; Lendvay Benő pozsonyi orvosdoktor, orvosi szakíró; Karaczag [Karczag] Vilmos debreceni segédszerkesztő.

Több levelezőpartnerével hírlapgyűjtő-csereviszonyban állt, köztük említhető a sokat utazó, és Szinnyeinek külföldi, amerikai lapokat küldő Liptay Pál (Amerikai Egyesült Államok), a német lapokat postázó Wilhelm Dann (Németország) és a portugálokat beszerző Francisco Gersche (Portugália).

Gyűjtői hatékonyságát mutatja, hogy Szentiványi Zoltánnal 1881 decemberében fogadást kötött, aki odaígérte egész gyűjteményét, ha sikerül egy év alatt 20 ezer gyászejentést összeszednie.²² Bár Szinnyeinek minden követ meg kellett mozgatnia, sikerült teljesítenie a megígért mennyiséget. Így írt erről Bodó Lipót barátjának 1882. március 8-án: „Engem a gyűjtésre és fogadásra (mely azonban csak önkénytes és nem kerül még 10 szivarba sem, jóllehet Szentiványi ur odaígérte egész gyűjteményét ha sikerülni fog 20 ezeret egy év alatt összehoznom)

Szentiványi gyűjteménye ösztönzött és hogy megmutassam mikép nem kell 20 év ahhoz, hogy 20 ezeret összegyűjtsünk...”²³

Szorgos munkájának köszönhetően nagy értéket képviselő magángyűjteményében jelentékeny részt tettek ki az aprónyomtatványok. A belőlük (többek között a gyászjelentésekből) szerzett hatalmas információanyag nélkül nem jöhetett volna létre a nagy mű, a *Magyar írók élete és munkái* 14 kötete sem. Szinnyei a gyűjtéssel is a tudományt szolgálta: „A gyűjtés nem más mint sport de nemes sport, melylyel a tudományosságot elősegítjük, annak hasznos szolgálatot teszünk.”²⁴ – vallotta.

Érdemei elismeréséül 1897-ben elnyerte a királyi tanácsosi címet, a Magyar Tudományos Akadémia 1899-ben megválasztotta levelező tagjának; 1905-ben a Komárom Vármegye és Városi Múzeum Egyesület, 1908-ban a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagjának választotta. Széles körű, a tudomány és a művelődés szolgálatában folytatott tevékenysége, munkabírása példaértékű nekünk, könyvtárosoknak és kutatóknak. Az 1992-ben alapított, könyvtárosoknak adományozható Szinnyei József-díj is méltán őrzi emlékezetét.

Jegyzetek

1. Forrás: Kocsy Anikó: *Id. Szinnyei József „Hírlapkönyvtára”*. In: *Gyűjtők és gyűjtemények. A Nemzeti Könyvtár gyűjteményes kincsei és történetük*. Szerk. Boka László és Ferenczyné Wendelin Lídia, Kosuth: OSZK, Budapest, 2009. 104. p.
2. Abafi Lajos: *Idősb Szinnyei József* = Figyelő: Irodalomtörténeti Közlöny, 6. évf. 1881. 10. kötet 43–44. p.
3. Uo., 44. p.
4. *Id. Szinnyei József emlékezete. Művelődéstörténeti és sajtótörténeti írásai*. Összeáll. Gazda István, a bev. tanulmányt írta Kozocsa Sándor. Piliscsaba, MATI, 2002. 323 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 26.)
5. *A tudósok biobibliográfiája Id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtártudós akadémikus életműve*. A kutatást vezette: A. Szála Erzsébet, az anyaggyűjtést végezte: Perjámosi Sándor, sajtó alá rendezte: Gazda István. Nyugat-magyarországi Egyetem – Magyar Tudománytörténeti Intézet – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma, Sopron : Piliscsaba : Budapest : Révkomárom, 2006. 216 p. (Akadémia-történeti kutatások. Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 56.) A kötetről lásd Kéglí Ferenc: *Komáromi főbajtás id. Szinnyei József életműve előtt* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 2007. 5. sz. 34–38. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00125/pdf/05konferenciak.pdf> (2020.07.25.)
6. Gyurcsó Júlia: *Idősb Szinnyei József bibliográfiája*. Budapest, ELTE, 2011. – 2 db. – 1. köt. *Nyomatásban megjelent írásai és a róla szóló irodalom (1848–2010)*. 343 p. ; 2. köt. *Kézírtas hagyatéka, könyvtári és levéltári iratok (1792–1913)*. 308 p. <http://mek.oszk.hu/10100/10168/> (2020.07.25.)
7. Gyurcsó Júlia: *Idősb Szinnyei József kéziratos hagyatéka. Adalékok id. Szinnyei József életrajzához és szakmai pályaképehez könyvtárakban és levéltárakban őrzött kéziratos hagyatéka alapján*. Doktori disszertáció. Kézirat. ELTE, Budapest, 2012. 302 fol. + mellékletek (A 13–14. sz. melléklet két külön kötetben.) <http://doktori.btk.elte.hu/lit/gyurcsojulia/diss.pdf> (2020.07.25.)
8. *Szinnyei és követői. Id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv*. Szerk. Szőnyi Éva, OSZK : Gondolat : MKE, Budapest, 2014. 185 p. (Nemzeti Téka sorozat)

9. *Id. Szinyei József komáromi históriái.* Sajtó alá rend. Hidvégi Violetta, Szerk. Virág Jenő, Tatabánya, Komárom-Esztergom M. Önkormányzat, 1997. 239 p. (Castrum könyvek, 5.)
Az MTA Könyvtárának REAL repozitóriumában elérhető – a nyomtatott kötetből eltérő címmel és terjedelemmel közreadott – elektronikus verzió adata és elérhetősége: *Id. Szinyei József (1830–1913) akadémikus, könyvtártudós komáromi históriái.* Összeáll. és sajtó alá rend. Hidvégi Violetta, Virág Jenő, Gazda István, MATI, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, Tatabánya, 1997. 229 p. (A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei, 47., Castrum könyvek, 5.) <http://real.mtak.hu/id/eprint/19532> (2020.07.25.)
10. Kocsy Anikó: *Id. Szinyei József „Hírlapkönyvtára”.* In: *Gyűjtők és gyűjtemények. A Nemzeti Könyvtár gyűjteményes kincsei és történetük.* Szerk. Boka László és Ferenczyné Wendelin Lídia, Kossuth : OSZK, Budapest, 2009. 104–115. p.
11. Perjámosi Sándor: *Id. Szinyei József a Nemzeti Könyvtár élén (1893–1894)* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 2007. 5. sz. 39–44. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00125/pdf/05konferenciak.pdf> (2020.07.25.)
12. M. Kondor Viktória: *Idősb Szinyei József hagyatéka az Akadémia Könyvtára kézírattárában* = Magyar Tudomány, (71. köt. új folyam 9. kötet.) 124. évf. 1964. 12. sz. 781–793. p.
13. Abafi: *i. m.*, 45. p.
14. Abafi: *i. m.*, 48. p.
15. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 1. köt., 23–24. p.
16. Gyurcsó (2011): *i. m.*, 1. köt., 106. p.
17. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 349–350. p.
18. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 418. p.
19. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 150. p.
20. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 347–348. p.
21. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 63–64., 220. p.
22. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 63. p.
23. Uo.
24. Gyurcsó (2012): *i. m.*, 2. köt., 347–348. p.

